

Лізинг як важлива умова забезпечення конкурентоспроможності підприємств аграрного сектору економіки

Дрогомирецька М.І., к.е.н., доцент

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

Аграрний сектор національної економіки, до складу якого входить сільське господарство, харчова і переробна промисловість, відіграє важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки та продовольчої незалежності України, формує близько 17 % її валового внутрішнього продукту¹ і сприяє розвитку її сільських територій². На сьогоднішній день однією із головних проблем розвитку аграрного сектору нашої держави є зниження платоспроможності сільськогосподарських товаровиробників, що призвело до зниження фондозабезпеченості, технічної та енергетичної оснащеності виробництва стратегічно важливих видів продукції.

При подальшому погіршенні фінансового стану підприємств аграрного сектору національної економіки існує реальна загроза продовольчій безпеці України. У зв'язку з цим необхідно більше уваги приділяти розробці і реалізації заходів, спрямованих на розвиток аграрного сектору, у тому числі і на оновлення складу машинно-тракторного парку його підприємств.

На основі результатів наукових досліджень Арутюнян А.Л. і С.Б. Прусової³ можемо стверджувати, що сьогодні у багатьох країнах світу використовують такі види державної підтримки сільськогосподарського

¹ Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.09.2007 № 1158. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>

² Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року [Електронний ресурс]: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.10.2013 № 806-р. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>

³ Арутюнян А.Л. Лизинг как форма обеспечения конкурентоспособности компаний агропромышленного комплекса / А.Л. Арутюнян, С.Б. Прусова // Бизнес в законе: Экономико-юридический журнал. – 2011. - № 2. – С. 255 – 257.

виробництва, як:

макроекономічна політика – включає методи державного регулювання, які не спрямовані безпосередньо на аграрний сектор економіки, однак впливають на його функціонування;

підтримка доходів сільгосптоваровиробників – дотації, компенсаційні платежі, страхові платежі за збиток, пов'язаний з реорганізацією виробництва, а також за збиток від стихійних лих;

компенсація витрат – передбачає заходи з субсидування і пільгового оподаткування при придбанні оборотних засобів, субсидування виплат відсотків за одержаними кредитами, а також виплат за страховими програмами;

цінове регулювання – включає підтримку внутрішніх цін на сільськогосподарську продукцію (встановлення мінімальних гарантованих цін), здійснення державних закупівель сільськогосподарської продукції, митно-тарифне регулювання (встановлення квот, тарифів тощо);

сприяння розвитку ринку – виділення державних коштів на розробку і реалізацію ринкових програм;

сприяння розвитку виробничої інфраструктури – передбачає фінансування заходів довгострокового характеру, які забезпечують ефективне функціонування підприємств аграрного сектору (субсидії на будівництво певних об'єктів, рекультивацію земель тощо).

На сьогоднішній день в аграрному секторі України використовується більшість із розглянутих нами видів державної підтримки. Однак процес оновлення основних засобів в ситуації недостатнього обсягу капіталу може бути значно прискорений лише завдяки активному впровадженню лізингу, що являє собою вид інвестиційної діяльності, при якому лізингодавець (лізингова компанія) купує у постачальника обладнання чи устаткування (предмет лізингу) і потім здає його в оренду за певну плату, на певний термін і на певних умовах лізингоотримувачу (клієнту) з подальшим переходом права власності лізингоотримувачу⁴.

⁴ Коваль В. Лізинг як фінансовий інструмент розвитку підприємств АПК / В. Коваль //

У зв'язку з особливостями своєї економічної природи, що об'єднує в собі елементи кредитних, інвестиційних і зовнішньоторгових операцій, лізинг здатний зробити суттєвий внесок у розвиток економіки нашої держави, у тому числі і її аграрного сектору.

При виникненні лізингових взаємовідносин в аграрній сфері лізингоодержувач з максимальною віддачею експлуатує одержане обладнання і тим самим забезпечує стабільність власного підприємства, при цьому постачальник обладнання забезпечує комплексність поставок і гарантійне обслуговування, фінансово-кредитна організація стежить за виконанням кредитного договору, страхова компанія оцінює ризики угоди і відстежує момент настання страхового випадку, а лізингодавець здійснює моніторинг ефективності використання лізингового обладнання і своєчасності надходження лізингових платежів (рис. 1).

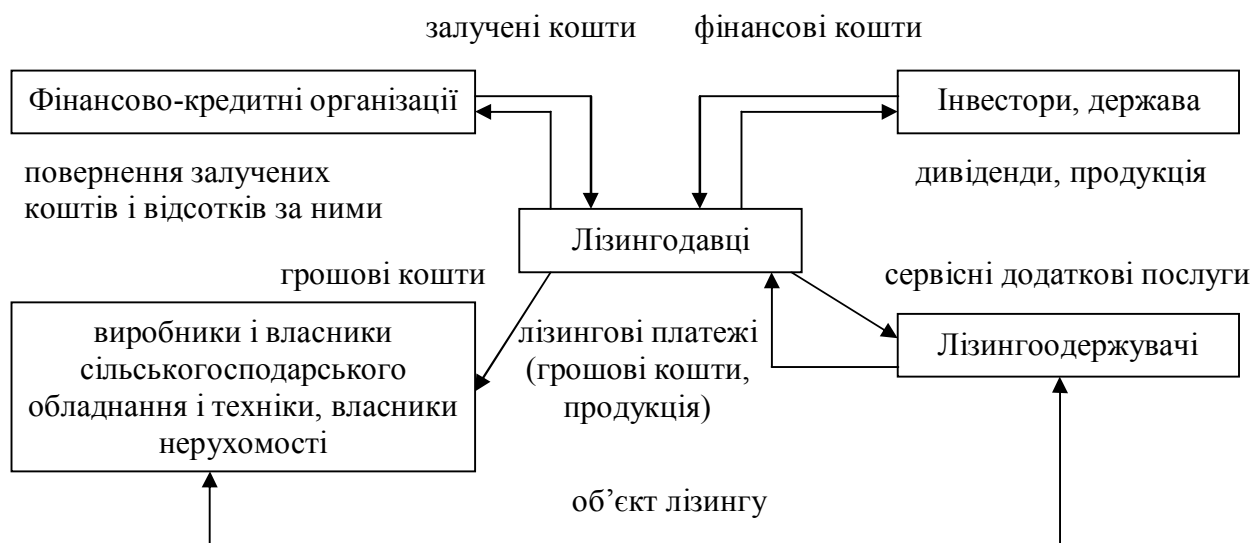

Рис. 1. Суб'єктно-об'єктна структура лізингу в аграрному секторі національної економіки [авторське бачення]

За даними рис. 1 можемо стверджувати, що будь-який лізингоодержувач з його обмеженими фінансовими ресурсами не перевантажує себе пошуком кредиту в банку, а відносить одержане обладнання на собівартість продукції і за

розрахунками фахівців, які підтверджені практикою, заощаджує 15 – 20 % вартості обладнання. Натомість, банк або кредитна установа одержує гарантію повернення кредиту і відсотків по ньому у вигляді реально існуючого обладнання, а лізингова компанія, як координатор інтересів всіх учасників такої угоди, одержує винагороду від лізингоодержувача.

У даному контексті вважаємо за доцільне зазначити, що згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 10 грудня 2003 року №1904⁵ сума, що виплачується як винагорода лізингодавцю за передану у лізинг техніку, становила 10% річних її невідшкодованої вартості. З часом ця ставка була зменшена до 7%. На сьогоднішній день, згідно чинної постанови Кабінету Міністрів України від 28 липня 2010 року №648⁶, лізингоодержувачі, відповідно до умов договору фінансового лізингу, вносять плату, що складається із сум відшкодування частини вартості предмета лізингу та сум винагороди лізингодавця за техніку та племінну худобу, що передаються на умовах фінансового лізингу, яка становить 5% річних невідшкодованої вартості предмета лізингу.

У одній із своїх численних наукових праць Коваль В.⁷ зазначає, що, сьогодні у нашій державі склалося кілька типів лізингових компаній, що займають визначну нішу на ринку лізингових послуг і мають свою специфіку діяльності. Усі вони можуть бути розділені на дві групи: компанії комерційного лізингу і компанії державного лізингу.

До першої групи можна віднести: лізингові компанії, які створюються банками і використовуються, по-перше, як інструмент розміщення їхніх активів

⁵ Про порядок використання коштів державного бюджету, що спрямовуються на придбання вітчизняної техніки і обладнання для агропромислового комплексу на умовах фінансового лізингу та заходи за операціями фінансового лізингу [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 10 грудня 2003 р. № 1904. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>

⁶ Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки заходів в агропромисловому комплексі на умовах фінансового лізингу [Електронний ресурс: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 липня 2010 р. № 648. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>

⁷ Коваль В. Лізинг як фінансовий інструмент розвитку підприємств АПК / В. Коваль // Економічний аналіз. – 2010. - № 7. – С. 83 – 85.

і, по-друге, для надання послуг структурам-клієнтам банків; лізингові компанії, що належать підприємствам, які займаються виробництвом машин та устаткування; регіональні лізингові компанії, що створюються для реалізації місцевих інвестиційних програм; лізингові компанії, утворені великими фінансово-промисловими групами.

До другої групи лізингових компаній, які функціонують на території України, належать лізингові структури, утворені за участю держави. Провідну роль серед них вже понад 10 років відіграє Державне публічне акціонерне товариство «Національна акціонерна компанія «Украгролізинг». За роки діяльності цією установою було придбано у заводів й передано сільськогосподарським товаровиробникам більше 21 тисячі одиниць сільськогосподарської техніки та обладнання на загальну суму понад два мільярди гривень⁸.

При цьому забезпечення сільськогосподарських підприємств (як лізингоодержувачів) технікою українського виробництва на умовах фінансового лізингу за рахунок коштів державного бюджету здійснюється на підставі договорів фінансового лізингу, укладених між відповідними компаніями і лізингоодержувачами. У складних умовах динамічного зовнішнього середовища, коли на державному рівні було призупинено низку важливих програм підтримки аграрного сектору, зокрема пільгове фінансування та кредитування банками, державний лізинг залишається єдиним шансом придбати нову техніку і особливо це стосується малих та середніх сільськогосподарських підприємств.

Враховуючи викладене, можемо стверджувати, що сучасний лізинг виступає не тільки як інструмент оперативного оновлення основних засобів, але і як схема фінансування діяльності аграрних підприємств, механізм їх фінансового оздоровлення, потужне джерело інвестицій. Зацікавленість у розвитку агролізингу обумовлюється вигодами, які отримують всі суб'єкти

⁸ Офіційний web-сайт Національної акціонерної компанії «Украгролізинг» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukragroleasing.com.ua/>

послуг: лізингодавець, лізингоотримувач, продавець обладнання, бюджети всіх можливих рівнів, населення і держава в цілому.

Загалом, порівняно з іншими методами фінансування інвестицій, лізинг характеризується низкою важливих особливостей (табл. 1).

1. Порівняльна характеристика основних форм економічних відносин у сільському господарстві та їхня відмінність від лізингу⁹

Форма економічних відносин	Спільні риси з лізингом	Відмінність від лізингу
Купівля – продаж	Після закінчення угоди предмет купівлі-продажу переходить у власність покупця (фінансовий лізинг)	Безпосередньо у договорі купівлі-продажу беруть участь тільки продавець і покупець. Як правило, при купівлі-продажу вартість предмету торгу сплачується відразу і повністю
Оренда	Предмет оренди до кінця дії договору знаходиться у власності орендодавця. Предмет оренди знаходиться на балансі орендодавця. Орендодавець передає предмет власності у тимчасове володіння і користування. Орендар за договором оренди вносить рівні періодичні орендні платежі	Безпосередньо у договорі оренди беруть участь тільки орендодавець і орендар. Після закінчення дії договору предмет оренди повертається орендодавцю. При цьому орендодавець надає орендареві вже наявний у нього предмет, а не спеціально придбаний для цієї мети. У випадку оренди завжди є можливість зміни терміну дії договору
Кредит	Кредит дозволяє придбати необхідне обладнання в розстрочку, на умовах повернення, платності і терміновості. При кредиті фінансування відбувається за рахунок позикових коштів	Предмет кредитного договору знаходиться у власності позичальника. У випадку неплатежів за кредит предмет кредитного договору вилучається через суд. При кредиті надаються грошові кошти, а не безпосередньо засоби виробництва. непогашена сума боргу враховується як кредиторська заборгованість, при лізингу – як поточні витрати

Як бачимо з табл. 1, сутність лізингу полягає в інвестуванні лізингодавцем тимчасово вільних власних і (або) залучених фінансових коштів в економіку лізингоодержувача. При цьому лізингодавець одержує у власність обумовлене в

⁹ Фанисов Р.Ф. Агролізинг: методы анализа эффективности и поддержки / Р.Ф. Фанисов, И.В. Нусратуллин // Вестник Челябинского государственного университета. Серия: Экономика. – 2010. - № 3. – С. 23 – 28.

договорі майно у певного продавця і надає це майно лізингоодержувачу за плату в тимчасове володіння і користування. Друга істотна відмінність лізингу від інших способів інвестування полягає в різних правах сторін на предмет угоди. Кредитор не володіє правом власності на майно, якщо воно не є забезпеченням кредитного договору, тобто не виступає завдатком.

Повним власником лізингового майна є лізингодавець. За договором лізингу він надає лізингоодержувачу лише право тимчасового користування майном, що йому належить. Після завершення терміну дії угоди і всіх розрахунків за нею лізингоодержувач зобов'язаний повернути майно власнику. У цьому полягає спільна риса лізингу з орендою, однак на відміну від орендаря, лізингодавець може викупити майно і отримати право власності на нього по закінченню угоди, якщо така можливість була передбачена у договорі.

Для підприємств аграрного сектору економіки основна перевага лізингу полягає у тому, що вони отримують не грошові кошти, а безпосередньо засоби виробництва, необхідні для оновлення і розширення виробничих потужностей. При цьому ризик фізичного і морального зносу майна, що є предметом лізингу, переходить до лізингодавця.

Поряд із цим нами було виявлено, що для лізингу в аграрному секторі нашої держави досить характерними є наступні особливості:

об'єктами угоди можуть бути не тільки рухоме і нерухоме майно, але й біологічні об'єкти, які включають племінну худобу, елітні сорти рослин тощо, якість і цінність яких обмежені часовими рамками їх покупки;

сезонний характер використання об'єктів лізингу, довготривалий період окупності інвестицій, залежність продуктивності від природно-кліматичних умов і природних біологічних процесів обумовлюють високі господарські ризики, а тому сільське господарство стає менш привабливим для лізингових компаній;

сільськогосподарські підприємства в деяких випадках на рівні регіонів мають можливість погашення лізингових платежів безпосередньо виготовленою ними продукцією.

Все це вказує на те, що лізингову діяльність в аграрному секторі економіки України можна вважати ефективною з позиції: особистих інтересів (якщо вона покращує можливості задоволення матеріальних і духовних потреб власників сільськогосподарських підприємств); колективних інтересів (якщо забезпечує умови для розширеного відтворення основних засобів); інтересів суспільства (якщо ринок насичується необхідними товарами і від збільшення масштабів їх виробництва збільшуються надходження до бюджету).

Відтак, очевидним стає той факт, що при лізингу виникає синергетичний ефект, який обумовлюється наступним комплексом чинників: пільгами, що надаються сільському господарству; включенням лізингової плати до собівартості продукції, що виготовляється; використанням ф'ючерсних угод на сільськогосподарську продукцію; прискореною амортизацією техніки; зниженням простоїв техніки і втрат при виконанні сільськогосподарських робіт; підвищенням ефективності використання наявної техніки за рахунок високоякісних сервісних послуг.

Поряд із вказаними перевагами лізинг має низку недоліків, зокрема: відносна дорожнеча лізингу порівняно з придбанням майна за рахунок власних чи залучених коштів; при укладанні договору лізингу вартість залученого капіталу буде більшою, ніж при використанні кредиту, оскільки лізингова компанія отримує винагороду за проведення лізингової операції; при фінансовому лізингу у випадку виходу предмета лізингу з ладу платежі здійснюються у встановлені строки, незалежно від стану предмета лізингу; при розірванні договору лізингоодержувач повністю погашає борг за весь термін, як у випадку, коли договір не був би розірваним; при оперативному лізингу ризик застарілого предмета лізингу повністю покладається на лізингодавця, який змушений брати за це більшу плату з лізингоодержувача; лізинг являє собою можливість користуватися майном, але не забезпечує на нього права власності до закінчення розрахунків; якщо предметом лізингового договору є великий і унікальний об'єкт, то у зв'язку з великим розмаїттям умов лізингових угод підготовка договорів про їх лізинг потребує значно більше часу і коштів.

Загалом, необхідність розвитку агролізингу в Україні обумовлена обмеженими фінансовими можливостями для придбання сільськогосподарської техніки, що потребує присутності і безпосередньої участі держави. Для продавця обладнання лізинг – це одна з найбільш ефективних форм реалізації готової продукції, для лізингодавця лізинг виступає як вид підприємницької діяльності, а для лізингоотримувача лізинг можна розглядати як ефективну форму залучення інвестицій.

Виражена сезонність виробництва, розтягнутий у часі виробничий цикл і невідповідність робочого періоду з періодом виробництва – це ті чинники, які потребують особливого підходу до кредитування сільськогосподарських товаровиробників і складання графіка розрахунків з агролізингу, враховуючи нерівномірність надходження грошової виручки протягом року і регіональних особливостей сільськогосподарських виробництв.

Узагальнюючи викладене, вважаємо за доцільне зробити наступний висновок. Результати попередньо проведених нами досліджень сучасного стану аграрних підприємств як потенційних лізингоодержувачів свідчать про їх низьку матеріально-технічну забезпеченість, зменшення вартості основних засобів, прибутку і рентабельності, обсягів капіталовкладень і збільшення заборгованості. У структурі витрат на виробництво сільськогосподарської продукції за останні роки суттєво виросла частка матеріальних витрат. Через погіршення фінансового стану аграрних підприємств відбулося різке зниження їхньої купівельної спроможності, внаслідок чого скоротилося придбання техніки. Зрештою, все це призвело до низької забезпеченості сільськогосподарських підприємств технікою і збільшення навантаження на неї. Тому лізинг є важливим інструментом інвестиційної політики і набуває особливо важливого значення для розвитку виробництва саме в період кризових явищ в національній економіці.

Розвиток лізингу як методу державного регулювання аграрного сектору набуває особливої актуальності, що пояснюється наступним чином. Лізинг з економічної точки зору є більш вигідним для товаровиробників, ніж

кредитування чи інші методи державної підтримки (кредитна ставка, авансові платежі є нижчими); спрощена процедура придбання необхідного обладнання чи іншого майна шляхом фінансової оренди, ніж іншими способами; фінансова допомога суб'єктам сільськогосподарського виробництва носить реальний характер, оскільки орендодавець купує і передає в користування необхідне орендареві (сільськогосподарському підприємству) майно за повну вартість (це може бути машинобудівна продукція, племінна худоба тощо), а той, у свою чергу, виплачує певні, обумовлені в договорі платежі, при цьому користуючись одержаним майном; з огляду на те, що орендар вказує конкретне майно (сільськогосподарську техніку чи обладнання), яке орендодавець має придбати, зводиться до мінімуму нецільове використання грошових коштів. Контроль за цільовим використанням виділених коштів здійснює відповідний орган виконавчої влади як на державному, так і на регіональному рівні.

Лізингові відносини можуть сприяти удосконаленню інструментарію і створенню механізму стійкого підвищення конкурентного потенціалу сільськогосподарського підприємства. Для України питання забезпечення конкурентоспроможності підприємств аграрного сектору економіки є особливо актуальним. Складається ситуація, коли нарощування обсягів виробництва окремих видів сільгосппродукції відбувається при одночасному збільшенні поставок імпортової продукції. Відтак, сільськогосподарським підприємствам конкуренція не дозволяє повною мірою реалізувати наявний потенціал і зробити свій внесок у забезпечення продовольчої безпеки України. У зв'язку з цим важливим напрямом підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору економіки є застосування нових стратегій та інструментів залучення капіталу з метою оновлення основних засобів і пошуку інноваційних підходів до виробництва.